

Arletta Bolesta (Kraków)

Obowiązek zachowania istotnych przymiotów w małżeństwach z akatolikami

Wprowadzenie

Zgodnie z kan. 1056 nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* istotnymi przymiotami małżeństwa są jedność oraz nierozzerwalność. Te przymioty charakteryzujące przymierze małżeńskie zostały łącznie z nim ukonstytuowane przez Boga (Rdz 1, 27, Rdz 2, 24). Zatem wymóg ich zachowania dotyczy każdego człowieka, bez względu na jego wyznanie czy stosunek do religii¹.

Niestety czy to na skutek rozłamów w łonie samego chrześcijaństwa, czy w ogóle na skutek wielości religii, nie zawsze monogamia i dożgonność są uznawane i realizowane. Stąd, gdy decyzja o utworzeniu wspólnoty życia i miłości podejmowana jest przez katolika wspólnie z niekatolikiem, to w prawie kanonicznym nie pomija się regulacji tych związków pod kątem zobowiązania ich do zachowania istotnych przymiotów. Wynika to z tego, że w Kościele katolickim nie ma możliwości zawarcia związku poligamicznego czy związku rozerwalnego.

Możliwe zagrożenia owych przymiotów w tego typu związkach są zróżnicowane. Zależą od tego z kim katolik zawiera związek małżeński. Inaczej mówiąc, siła i rodzaj tego zagrożenia może zależeć od tego czy współmałżonkiem będzie osoba nieochrzczona, czy ochrzczony akatolik, czy też tzw. osoba niegodna². Tłumaczy to zróżnico-

¹ Por. E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 31.

² Por. Paweł VI, *Motu proprio ustanawiające przepisy odnośnie do małżeństw mieszanych „Matrimonia mixta”*, 31 III 1970, AAS 62:1970 s. 257–263, s. 258; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa*

wanie pomiędzy warunkami postawionymi przez prawodawcę, które to warunki kieruje się do wyżej wymienionych osób.

Na aktualność podjętej problematyki wskazuje się kilkakrotnie w różnych dokumentach kościelnych³. I chociaż można mówić o odstępie czasu między epoką, w której te dokumenty powstały, a czasami, w których żyjemy, to zagadnienie to nie straciło nic na swojej aktualności. Obowiązek bowiem uznania i realizacji przymiotów nie ogranicza się tylko do czasu poprzedzającego wstąpienie w związek małżeński, ale trwa nadal po tym fakcie, wskazując niestety przy tym ciągle na istniejące, potencjalne trudności.

Obowiązek zachowania istotnych przymiotów małżeństwa w aspekcie przeszkody różnej religii i zakazu małżeństwa mieszanego

Zamiennie stosowaną nazwą dla przeszkody różnej religii jest przeszkoda różnej wiary (*impedimentum disparitatis cultus*)⁴.

Do przeszkody małżeńskiej w sensie szerszym kwalifikuje się sytuacja, w której na podstawie prawa Bożego naturalnego, pozy-

w Kościele Katolickim, 11 III 1987, nr 73, 78; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 11 X 1992, n. 1633.

³ Tamże; Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja o małżeństwach mieszanych, Matrimonii sacramentum*, 18 III 1966, AAS 58:1966, s. 236; Kongregacja dla Kościoła Wschodniego, *Dekret o małżeństwach mieszanych między katolikami i akatolikami wschodnimi ochrzczonymi „Crescens matrimoniorum”*, 22 II 1967, AAS 59:1967 s. 165; Paweł VI, *Matrimonia mixta...*, dz. cyt., s. 257; Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 78; Jan Paweł II, *Papieskie Orędzie na Światowy Dzień Emigracji, Małżeństwo i rodzina*, 15 VIII 1986, nr 4, „L'Osservatore Romano” 9(1986), s. 24; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, 11 III 1987, nr I, [w:] *Małżeństwa mieszane*, red. Z. J. Kijas, Kraków 2000, s. 133–134; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, 25III 1993, nr 145, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt.; I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm w Kościele katolickim*, [w:] S. C. Napiórkowski, *Ut Unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*, Lublin 1982, nr. 2.8.3, 2.9.

⁴ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Prawo małżeńskie*, t. III, Olsztyn 1996, s. 132.

tywnego, względnie na podstawie prawa kościelnego, nie można ważnie albo godziwie zawrzeć małżeństwa. Ta sytuacja obejmuje osobę lub zgodę małżeńską, lub formę zawarcia małżeństwa. Z kolei jeśli weźmie się pod uwagę wyłącznie osobę zawierającą nieważny związek, mówi się wówczas o przeszkodzie w znaczeniu ścisłym (kan. 1073 KPK)⁵.

Istnieje kilka rodzajów przeszkód. Gdy za kryterium podziału przyjmie się źródło, z którego przeszkoda pochodzi, wyodrębnia się wówczas przeszkody mające źródło w prawie Bożym naturalnym i pozytywnym (kan. 1059, kan. 1075 § 1 KPK) oraz przeszkody mające źródło w prawie ludzkim kościelnym (kan. 1059, kan. 1075 § 2 KPK) i cywilnym. Od przeszkód wynikających z prawa Bożego nie ma możliwości dyspensowania. Inaczej jest w przypadku przeszkód, których autorem jest prawodawca ludzki. Stąd kolejne rodzaje przeszkód tj. przeszkody, od których istnieje możliwość dyspensowania; przeszkody, od których nie można udzielić dyspensy; przeszkody, od których nie zwykło się dyspensować, mimo zagwarantowanej przez prawo możliwości stosowania instytucji dyspensy; wreszcie przeszkody, od których rzadko udziela się dyspensy. Ze względu na zakres wyróżnia się przeszkody wiążące bez względu na osobę, z którą wstępuje się w związek małżeński (przeszkody bezwzględne, absolutne) i przeszkody, które mają wiążący charakter wobec określonych osób (przeszkody względne, relatywne). Biorąc pod uwagę czas trwania przeszkody, wyszczególnia się przeszkody czasowe oraz trwałe. Zależy to od tego, czy daną przeszkodą jest się związanym przez pewien okres czasu, czy na zawsze. Następnym rodzajem przeszkód są przeszkody publiczne i tajne. Podział ten bierze się z możliwości udowodnienia danej przeszkody na forum publicznym, bądź z braku takowej możliwości (kan. 1074 KPK). Przedostatnim rodzajem przeszkód są przeszkody pewne, czyli takie, przy których brak jest wątpliwości tak, co do ich rodzaju, jak i co do faktu ich zaciągnięcia; i przeszkody wątpliwe, a więc takie, co do których poja-

⁵ Por. W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga III. Nauczycielskie zadanie Kościoła. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, t. 3, Lublin 1986, s. 231–232; E. Szafranski, *Podręcznik prawa*, t. 4, dz. cyt., s. 56.

wia się jakaś wątpliwość. Naturalnie tylko okoliczności powstałe przed lub w momencie zawierania związku kwalifikują się do zrywających przeszkód. Stanowi to fundament dla wyróżnienia przeszkód uprzednich i następczych⁶.

Zgodnie z kan. 1086 § 1 KPK przeszkoda różnej religii ma miejsce, gdy katolik zawiera związek małżeński z osobą nieochrzczoneą. A zatem przepisy tych kanonów należy widzieć w świetle kan. 1059 KPK, w którym prawodawca stanowi, że wystarczy, aby jedna strona związku była katolikiem, a małżeństwo podlega normom prawa kanonicznego. Prawodawca w wymienionym kanonie precyzuje, że za katolika uważa się osobę albo ochrzczoneą w Kościele katolickim, albo przyjętą do tego Kościoła. W obu przypadkach chodzi o osobę, która nie odłączyła się od Kościoła katolickiego formalnym aktem. Natomiast przez osobę nieochrzczoneą rozumie się osobę, której nie udzielono w ogóle chrztu lub osobę, która przyjęła chrzest nieważnie⁷. Zaakcentowanie odłączenia dokonanego formalnym aktem, służy temu, aby nie narażać małżeństwa na nieważność w przypadku owego odłączenia i zawarcia związku osoby odłączonej z osobą nieochrzczoneą bez postarania się o dyspensę⁸. W takiej sytuacji nowo powstały związek będzie ważny, a więc wyłączny i dozgonny. Przeszkoda różnej wiary jest z ustanowienia prawodawcy kościelnego. Natomiast obowiązek wyznawania swojej wiary, o którym to obowiązku postanowione zostało w warunkach, wynika z prawa Bożego. W zwykłych okolicznościach tłumaczy to, z jednej strony, możliwość słusznej prośby o dyspensę, z drugiej strony, uzasadnia udzielenie jej dopiero po wypełnieniu warunków. Na ich treść należy spojrzeć w świetle wymogu jedności i nierozzerwalności. Ponadto omawiana przeszkoda ma charakter absolutny, czasowy i publiczny. Aby ta przeszkoda spowodowała nieważność zawartego małżeństwa,

⁶ Tamże, s. 57–59; E. Szaftrowski, *Chrześcijańskie małżeństwo. Pomoce prawno-pastoralne*, Warszawa 1985, s. 54–56; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, dz. cyt., s. 232–233; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. III, dz. cyt., s. 114–115.

⁷ Tamże, s. 132. Warto nadmienić, że brak chrztu u jednej z osób w małżeństwie powoduje, że związek nie jest sakramentalnym, stąd wiąże się to z możliwością jego rozwiązania.

⁸ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. III, dz. cyt., s. 134.

powinna być uprzednia⁹. Zaznaczona nieważność zawartego związku z tytułu tej przeszkody, a wynikająca z braku dyspensy, oznacza o traktowaniu jej w sensie ścisłym.

Z kolei terminologicznym odpowiednikiem dla kodeksowego określenia małżeństw mieszanych są:

małżeństwa o różnej przynależności kościelnej, małżeństwa niejednolite wyznaniowo, małżeństwa międzykościelne i małżeństwa międzywyznaniowe¹⁰.

W przypadku małżeństw mieszanych istnieje ścisły zakaz ich zawierania bez uzyskania zezwolenia. Istotna różnica pomiędzy przeszkodą a zakazem polega więc na tym, że w sytuacji zawarcia związku małżeńskiego wbrew zakazowi, związek jest ważny lecz niegodziwy. Działanie mimo obowiązującego zakazu, pociąga więc skutki na płaszczyźnie moralnej, a nie jurydycznej¹¹. Udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa mieszanego uzależnia się jednak od spełnienia określonych przez prawo warunków.

Według kan. 1124 KPK przez małżeństwa mieszane rozumie się związek zawarty pomiędzy stroną katolicką a ochrzczonym niekatolikiem, przynależącym do Kościoła bądź wspólnoty kościelnej nie pozostającej w całkowitej jedności z Kościołem katolickim¹².

⁹ Por. W. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 52; W. Góralski, *Kościelne prawo małżeńskie*, Płock 1987, s. 27, 38.

¹⁰ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw...*, dz. cyt., n. III. 8; *Sprawozdanie końcowe Komisji naukowej Kościołów rzymskokatolickiego, luterańskiego i kalwińskiego za rok 1976*, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt., n. 82; K. Gierat, *Problematyka małżeństw mieszanych w kontekście wypełniania istotnych praw i obowiązków małżeńskich*, „*Ius Matrimoniale*” 5(11) 2000, s. 65.

¹¹ Por. W. Góralski, *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1995, s. 106.

¹² Przy normie tego kanonu pojawia się pytanie czy swoją treścią obejmuje on osoby, które co prawda przyjęły chrzest w Kościele lub wspólnocie bez pełnej jedności z Kościołem katolickim, ale następnie dokonały odstępstwa: W. Wójcik, *Rozwój prawodawstwa o małżeństwach mieszanych*, [w:] *Kościół i Prawo*, t. 11, 1993, s. 209; Chociaż, co prawda można spotkać się z zastosowaniem nazwy małżeństwa mieszane na związek z osobą nieochrzczonej: Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia...*, dz. cyt., n. 71; W. Góralski, *Kościelne prawo...*, dz. cyt., s. 95; s. 103, to generalnie w artykule stosujemy tę terminologię zgodnie z kan. 1124 KPK.

Natomiast, co do tzw. osób niegodnych trzeba zaznaczyć, że małżeństwu katolika z taką osobą towarzyszy również zakaz (kan. 1071 §1 pkt. 4 i pkt. 5, kan. 1071 §2 KPK). Otrzymanie zezwolenia dochodzi do skutku także po spełnieniu warunków. Treść ich jest jednak bardziej rygorystyczna, aniżeli w przypadku małżeństw mieszanych rozumianych szeroko. Podyktowane jest to stosunkiem osoby niegodnej do wiary katolickiej. Prawodawca określa bowiem osobę niegodną jako katolika, który odstąpił od Kościoła katolickiego, uchodzi za ateistę lub za osobę działającą przeciwko Kościołowi, a także określa ją jako osobę, dającą swym życiem innym zgorszenie lub jako osobę związaną karą poprawczą¹³.

Zakwalifikowanie małżeństwa katolika z osobą nieochrzczonej do przeszkód a zakwalifikowanie związku katolika z ochrzczonej akatolikiem lub z tzw. osobą niegodną do zakazów, wskazuje, że większe zagrożenie jedności i nierozzerwalności może mieć miejsce w pierwszej sytuacji. Wynika to już ze skutków prawnych, do których dochodzi w momencie usiłowania zawarcia związku wbrew przeszkodzie a w sytuacji zawarcia małżeństwa mimo zakazu. Przed tym zróżnicowanym niebezpieczeństwem przestrzega kilkakrotnie sam prawodawca¹⁴. Natomiast, analizując treść warunków, można

¹³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie realizacji motu proprio Pawła VI „Matrimonia mixta”*, 1 IV 1971, nr I, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt.; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia...*, dz. cyt., nr 72.

¹⁴ Por. Leon XIII, *Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim „Arcanum divinae Sapientiae”*, 10 II 1880, s. 30; Pius XI, *O małżeństwie chrześcijańskim „Casti connubi”*, 31 XII 1930, nr II.4; Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja „Matrimonii sacramentum”*, dz. cyt., s. 235; Paweł VI, *Matrimonia mixta...*, dz. cyt., s. 258; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia...*, dz. cyt., nr 73, 78; FC 78; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu polski w sprawie duszpasterstwa*, nr. I-II, IV.3; KKK 1634; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr 144; I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm...*, dz. cyt., nr 2.10; *Sprawozdanie końcowe...*, dz. cyt., nr 70; *Pragmatyka służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Małżeństwa o różnorodnej przynależności wyznaniowej, religijnej lub światopoglądowej*, 28 XI 1999, § 132, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt. Zachęta do wiązania się węzłem małżeńskim z osobą tego samego wyznania nie ogranicza się do zachęt wysuwanych w Kościele katolickim, ale jest też obecna w innych Kościołach i wspólnotach: *Sprawozdanie końcowe...*, dz. cyt., nr 70.

wnioskować o większym niebezpieczeństwie w związkach z osobami niegodnymi niż w małżeństwach mieszanych szeroko rozumianych. Nie można jednak wyciągnąć z tego wniosku, jakoby obowiązywalność istotnych przymiotów małżeństwa zależała od statusu religijnego osób. Chodzi raczej o położenie większego nacisku na uświadomienie sobie przez stronę nieochrzczonej, że każdy związek winien być monogamiczny i dożgonny. Natomiast tam, gdzie mamy do czynienia z ochrzczonej akatolikiem lub z tzw. osobą niegodną, chodzi o pogłębienie wiedzy odnośnie do wagi i obowiązku zachowania jedności oraz nierozzerwalności.

Konkretnym przykładem istnienia trudności w postaci zagrożenia szczególnie nierozzerwalności, jest większy odsetek rozchodzących się w tego typu małżeństwach w porównaniu z innymi¹⁵.

Wymóg zachowania i realizacji jedności i nierozzerwalności w małżeństwach mieszanych i w związkach z tzw. osobami niegodnymi według CIC z 1917 roku

Na początku trzeba przypomnieć, że Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku swoją jurysdykcją obejmował nawet samych ochrzczonej niekatolików.

Zgodnie z poprzednim Kodeksem, jednym z rodzajów przeszkód były przeszkody tamujące (wzbraniające) oraz przeszkody zrywające (rozrywające, unieważniające). Podział ten powstał ze względu na skutki prawne powstałe z zawarcia małżeństwa, mimo tych przeszkód. Można stwierdzić, że istota przeszkód tamujących odpowiada istocie aktualnych zakazów. Wśród tego rodzaju przeszkód była przeszkoda różności wyznania. Natomiast skutki prawne, do jakich dochodziło podczas zawarcia związku wbrew przeszkodom zrywającym, można skorelować ze skutkami pochodzącymi z obecnych przeszkód zrywających. Przykładem przeszkody zrywającej była przeszkoda różności religii¹⁶. W szeregu dokumentów

¹⁵ Por. W. Wójcik, *Rozwój prawodawstwa...*, art. cyt., s. 182.

¹⁶ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 179–180.

promulgowanych po starym Kodeksie, podział ten był podtrzymywany¹⁷. Wspomniany wcześniej podział przeszkód ze względu na możliwość dyspensowania, znany był też w czasach obowiązywania starego prawa kanonicznego. Zarówno przeszkodę odmiennego wyznania jak i przeszkodę różnej religii zaliczano do przeszkód, od których kompetentna władza kościelna udzielała dyspens rzadko. Wyjątek stanowiły kraje, w których katolicy nie byli liczebni¹⁸. Z racji, że w przeszkodach tych stroną katolicką pozostawała nadal osoba występująca formalnym aktem z Kościoła katolickiego, wynikało to, że ta osoba była ciągle związana tymi przeszkodami¹⁹. Warto też dodać, że małżeństwa mieszane rozumiano w szerszym tego słowa znaczeniu. Stąd instytucją tą obejmowano tak związek katolika z akatolikiem ochrzczonym jak i z nieochrzczonym²⁰.

Co się zaś tyczy tzw. osób niegodnych, to w większości przepisy prawne stosowane wobec akatolików aplikowano także do nich²¹. Trzeba zauważyć, że stanowisko wobec tych osób było jednak nieprzychylnie, co wynika z tonu normy prawnej, w której występują elementy utrudnień w sytuacji, w której katolik chce wejść w małżeński związek z tą osobą²².

Chociaż celem dopuszczenia do małżeństw katolików z niekatolikami czy z tzw. osobami niegodnymi, postawiony był w prawodawstwie wymóg słusznej przyczyny, to podchodzono do niej w ten sposób, że praktycznie miała być ona mocniejsza w porównaniu do racji wymaganych przy udzieleniu dyspens od innych przeszkód

¹⁷ Por. Plenarna Konferencja Biskupów Polskich, *Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem*, 9 IX 1946, nr 14; Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja „Matrimonii sacramentum”*, dz. cyt., s. 235–237; Paweł VI, *Matrimonia mixta*, dz. cyt., nr 2; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II.

¹⁸ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, T. 2..., dz. cyt., s. 184; s. 226.

¹⁹ Tamże, s. 209, 225.

²⁰ Por. Paweł VI, *Matrimonia mixta*, dz. cyt., s. 257; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., s. 111.

²¹ Tamże.

²² Por. Plenarna Konferencja Biskupów Polskich, *Instrukcja o kanonicznym badaniu...*, dz. cyt., nr 16.

małżeńskich²³. Było to podyktowane praktycznymi względami przemawiającymi za tym, aby kandydata na przyszłego współmałżonka szukać w tym samym środowisku religijnym²⁴.

W czasie poprzedzającym wstąpienie w związek małżeński, kładziono nacisk na odpowiednie przygotowanie obu stron do zawarcia przez nich tego rodzaju związku. Był to związek specyficzny, gdyż mogący napotkać na różne trudności, wynikające z różnicy wyznania, religii czy w ogóle z podejścia do religii jako takiej. Przygotowanie obejmowało zatem pouczenie odnośnie do istotnych przymiotów związku małżeńskiego, celem nie dopuszczenia do ich wykluczenia²⁵. Proponowano, aby w owo pouczenie zaangażować w jakiś sposób duszpasterza ze strony ochrzczonego nupturienta akatolickiego²⁶.

Do ważności i godziwości zawarcia związku stawiano żądanie nie tylko katolickiemu przyszłemu współmałżonkowi, ale ponadto pewne wymogi kierowano w stronę akatolika. Chodzi tu o rękojmię, przedmiotem których było m.in. obowiązkowe oświadczenie katolika o odsunięciu od siebie tego, co zagrażałoby utracie wiary. Tymczasem akatolik zobowiązany był złożyć uroczyste przyrzeczenie, które stanowiło w swojej treści gwarancję nie tworzenia ze swej strony przeszkód, mogących zaszkodzić wierze strony katolickiej (can. 1061 §1 pkt. 2 CIC)²⁷. Warunki te, choć odnoszące się bezpośrednio do wiary²⁸, można odnieść do monogamii i dozgonności. Obowiąz-

²³ Tamże; Paweł VI, *Matrimonia mixta*, dz. cyt., nr 3; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II.2a; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. 2, dz. cyt., s. 210, 226.

²⁴ Por. Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja Matrimonii sacramentum...*, dz. cyt., s. 235; Paweł VI, *Matrimonia mixta*, dz. cyt., s. 258.

²⁵ Paweł VI, *Matrimonia mixta*, nr 6; Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja „Matrimonii sacramentum”*, dz. cyt., s. 236; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II.1.

²⁶ Por. I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm...*, dz. cyt., nr 4.2.

²⁷ Por. Plenarna Konferencja Biskupów Polskich, *Instrukcja o kanonicznym badaniu...*, dz. cyt., nr 16; Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja „Matrimonii sacramentum”*, dz. cyt., nr I §3; Paweł VI, *Matrimonia mixta*, dz. cyt., nr 4; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II.2b; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, T. 2..., dz. cyt., s. 211.

²⁸ Por. Kongregacja Doktryny Wiary, *Instrukcja Matrimonii sacramentum...*, dz. cyt., nr I §1.

kowi bowiem zachowania jedności oraz nierozzerwalności sprzyja praktykowanie wiary. Jeśli doszło do zawarcia związku bez dyspensy, prawodawca przepisywał za to odpowiednie sankcje karne (can. 2375 CIC).

Ciekawą powinnością, ciążącą już w trakcie pożycia małżeńskiego na współmałżonku katolickim, było usilne staranie się o nawrócenie swojego współmałżonka na katolicyzm (can. 1062 CIC).

Tym, co pomagało i umożliwiało realizację wymogów, a przez to chroniło istotne przymioty przymierza małżeńskiego, była z pewnością duszpasterska opieka, którą otaczano tego rodzaju związki (can. 1064 pkt. 3 CIC)²⁹. W partykularnym prawodawstwie wysuwano postulaty w takim przypadku o pomoc także ze strony duszpasterzy akatolickich. Tłumaczono to przykładowo wzmocnieniem przez to przynależności do własnego Kościoła czy wspólnoty kościelnej³⁰. Słowem chodziło o to, aby przez bycie aktywnym członkiem swojego Kościoła czy wspólnoty, zachować przedmiot nieskażonej w niczym wiary.

Na przykładzie norm prawnych Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, można dostrzec liczne regulacje prawne, w których zachowanie jedności i nierozzerwalności jawi się jako obowiązek, bądź w których to regulacjach przejawia się troska o wymienione przymioty. Wymieniając najważniejsze z tych regulacji widać, że ten obowiązek i troska miała miejsce począwszy od skutków prawnych, do których dochodziło przy zawarciu związku mimo istnienia obu przeszkód, przez warunki stawiane obojgu nupturientom, aż do opieki duszpasterskiej, którą otaczano osoby po zawiązaniu umowy małżeńskiej.

²⁹ Tamże, nr VI; Paweł VI, *Matrimonia mixta*, dz. cyt., n. 14; *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin*, [w:] *Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961–1970*, t. I, *Dokumenty dotyczące Polski wydane przez Stolicę Apostolską, Prymasa Polski i Konferencję Episkopatu Polski*, red. T. Pieronek, Warszawa 1971, nr 780; Sekretariat do Spraw Jedności Chrześcijan, *Współpraca ekumeniczna na płaszczyźnie regionalnej, krajowej i diecezjalnej*, [w:] S. C. Napiórkowski, *Ut unum...*, dz. cyt., nr 601; I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm...*, dz. cyt., nr 4.1; FC nr 78.

³⁰ Por. I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm...*, dz. cyt., nr 4.1.

Obowiązek zachowania i realizacji istotnych przymiotów małżeństwa według warunków zawarcia małżeństw mieszanych

Otrzymanie dyspensy od przeszkody różnej religii i otrzymanie zezwolenia od zakazu zawarcia związku z ochrzczonym akatolikiem i z tzw. osobą niegodną, uzasadnione ma być istnieniem słusznej i rozumnej przyczyny. W praktyce pod pojęcie przyczyny podchodzi m.in. zdawanie sobie sprawy z mogących pojawić się trudności w tego typu małżeństwach. Ponadto uzyskanie dyspensy względnie zezwolenia ma być poprzedzone wypełnieniem odpowiednich warunków (kan. 1125 KPK). O konieczności zadośćuczynienia im wzmiankuje się także w kan. 1126 KPK³¹. Zrealizowanie niektórych z warunków określa się mianem złożenia rękojmii, czyli złożenia zobowiązującego oświadczenia i przyrzeczeń, bądź określa się mianem złożenia obietnicy³².

Pierwszy z warunków, który można zinterpretować poniekąd w kierunku wymogu zachowania i realizacji istotnych przymiotów małżeństwa, dotyczy nupturienta katolickiego. Jest on zobligowany do złożenia oświadczenia, w którym przyrzeka eliminację tego, co może być przeszkodą na drodze jego życia wiary (kan. 1125 pkt. 1 KPK)³³. Przedmiotem tego warunku w pewien sposób jest monogamiczność oraz dożgonność związku małżeńskiego. Widać bowiem, że niepraktykowanie wiary powoduje znaczne odejście w życiu od jej treści. To z kolei może negatywnie wpłynąć na życie małżeńskie

³¹ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 74, 83–84; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr 150; W. Wójcik, *Rozwój prawodawstwa...*, art. cyt., s. 212; Na określenie owego powodu użyte są też inne terminy, jak – *poważna i proporcjonalna racja*: Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 74; Wydaje się, że wszelkie słowne różnice w określaniu motywu mogą być podyktowane tym, z kim katolik zamierza wejść w związek małżeński.

³² Por. Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 74, 85; K. Gierat, *Problematyka małżeństw...*, art. cyt., s. 81.

³³ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 73 pkt. 2a i b; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV. 6c; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr 150.

w analizowanym aspekcie. Wynika to z tego, że wiara stanowi światło dla prowadzenia życia. Innymi słowy, rezultatem niepraktykowania swojej wiary, niewysłuchiwania się w nią, może być prowadzenie i pokierowanie życiem w taki sposób, który nie będzie odpowiadał jej treści. Warto dodać, że treść tego warunku wskazuje też wyraźnie na problemy omawianych małżeństw.

Punkt 2 z kan. 1125 KPK skierowany jest tak do ochrzczonego niekatolickiego nupturienta, jak i do nupturienta nieochrzczonego. Warunek ten wiąże bowiem te dwie grupy osób. Do nich można dołączyć także osoby, co prawda ochrzczone w Kościele katolickim, ale albo wychowane w Kościele, bądź wspólnocie kościelnej nie mającej pełnej komunii z Kościołem katolickim, albo wychowane w środowisku bezwyznaniowym. Warunek ten polega na takim poinformowaniu strony niekatolickiej, przed zawarciem związku, o treści rękojmii złożonej przez katolika, aby zdawała sobie równocześnie sprawę z jej wagi³⁴. Godnym zauważenia jest brak żądania jakiejś obietnicy od niekatolika. Tłumaczy się to wymogami, które na wzór naszych wymogów mogą być obecne i wiążące w jego własnym Kościele czy wspólnocie kościelnej³⁵. Warunek tego rodzaju nie jest jednak wystarczający, gdy chodzi o tzw. osobę niegodną, niepraktykującą publicznie. Jest to podyktowane możliwymi, wzmożonymi trudnościami, do których może dojść w trakcie pożycia małżeńskiego, w porównaniu do trudności mogących pojawić się w małżeństwach

³⁴ Tamże; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 74, 76; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV. 6c; Jakimś utrudnieniem może być negatywna postawa członka Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego, a polegająca na przyjęciu niechętniej postawy wobec realizacji treści tego warunku: A. Kleszczyński, *Małżeństwa mieszane z punktu widzenia Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego*, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt., s. 73; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 98.

³⁵ Por. *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr 150; Potwierdzenie tego znajdujemy przykładowo: *Pragmatyka służbowa...*, dz. cyt., §133; W. Nast., *Spojrzenie na małżeństwa mieszane z perspektywy Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego*, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt., s. 51; J. Tofiluk, *Problem małżeństw mieszanych z prawosławnego punktu widzenia*, [w:] *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt., s. 33, 38.

mieszanych szeroko rozumianych. Dlatego żąda się od tej osoby również przyrzeczenia, na wzór rękojmii złożonej przez katolika. Przyrzeczenie to stanowi potwierdzenie nie tylko rozumnego przyjęcia do wiadomości treści rękojmii złożonej przez katolika, ale jest ponadto potwierdzeniem możliwości realizacji jej zawartości³⁶. Realizując ten warunek wskazuje się na znaczenie wiary. Ukazuje się bowiem przy nim, że wiara nie ogranicza się do danego obszaru życia, ale obejmuje egzystencję człowieka we wszystkich jej wymiarach. Podsumowując treść tego warunku widać, że w zależności od statusu religijnego drugiej strony, treść jego dodatkowo się zabezpiecza.

Na koniec trzeci, a zarazem ostatni warunek. Chodzi w nim o przekazanie obojgu nupturientom m.in. tego, co odnosi się do istotnych przymiotów małżeństwa, celem nie dopuszczenia do wyrażenia fikcyjnej zgody małżeńskiej (kan. 1125 pkt. 3 KPK). Warto przy tym warunku dodać o powinności postarania się o zaangażowanie w owo pouczenie, także na szerszą skalę, nupturienta niekatolickiego³⁷. Z pewnością może to wówczas wzmocnić ochronę istotnych przymiotów małżeństwa. Celem tego warunku jest ponadto uświadomienie, a następnie pogłębienie przez niekatolików tego, do czego obie strony będą zobowiązywać się razem przed Bogiem słowami przysięgi małżeńskiej³⁸.

Negatywna postawa ze strony katolika czy akatolika wobec wypełnienia treści warunków, może skutkować przekazaniem sprawy na wyższy szczebel władzy, bądź może skutkować brakiem podjęcia dalszych kroków celem zawarcia związku zgodnie z wymogami prawa kanonicznego³⁹.

³⁶ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 74, 77.

³⁷ Tamże, n. 76, 80-81; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV.3; nr IV. 6c; nr IV. 6d; KKK nr 1635; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr 150.

³⁸ Por. *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1986, n. 27, 52, 77.

³⁹ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV. 6c; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 86-87.

Woli zadośćuczynieniu żądaniu prawodawcy wyrażonego w kan. 1126 KPK, Konferencja Episkopatu Polski zarządziła formę pisemną, jako formę składania oświadczeń i przyrzeczeń⁴⁰.

Obowiązek zawarcia monogamicznego i dożgonnego przymierza małżeńskiego nie ogranicza się do czasu poprzedzającego zawiązanie wspólnoty życia i miłości, ale trwa nadal po tym fakcie. Jest to wówczas troska i obowiązek dotyczące realizacji rękojmii. Jest to powinność spoczywająca nie tylko na duchownych, ale na wszystkich członkach Kościoła katolickiego (kan. 529 § 1, kan. 1063, kan. 1064, kan. 1128 KPK), jak też jest to troska, którą otacza się obu małżonków⁴¹.

Na zakończenie warto wspomnieć o innych środkach służących zachowaniu jedności i nierozzerwalności. Oczywiście te sposoby nie mają charakteru ekskluzywnego, tzn. korzystanie z nich nie ogranicza się tylko do omawianych małżeństw. Przy tego typu związkach kładzie się jednakże na nie szczególny nacisk pod kątem obowiązku zachowanie istotnych przymiotów. Poza tym w trakcie korzystania z niektórych środków przewijają się także temat wspomnianych warunków.

Pierwszą w kolejności instytucją prawną jest kanoniczne dochodzenie przedślubne. W trakcie niego, na podstawie różnych dokumentów, można stwierdzić i określić czy istnieje możliwość i jaki jest sposób ważnego oraz godziwego zawarcia małżeństwa. Przy tej okazji może wyłonić się problem, zwłaszcza gdy chodzi o braci rozłą-

⁴⁰ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II. 2b; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV. 6c;

⁴¹ Por. *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr. 144, 146; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr III.1; też *Pragmatyka służbowa...*, dz. cyt., § 131; W. Góralski, *Wspólnota...*, dz. cyt., s. 118–119; K. Gierat, *Problematyka małżeństw...*, art. cyt., s. 77; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1999, s. 428. Ciekawa dyspozycja jest w Kościele Ewangelicko-Methodystycznym, ponieważ przy istnieniu obowiązku duchownych tamtego Kościoła, obowiązku analogicznego do znajdującego się w naszym KPK, postuluje się o ich współpracę z duchownymi tego Kościoła, którego członkiem pozostaje współmałżonek wyznawcy metodyzmu: A. Kleszczyński, *Małżeństwa mieszane...*, dz. cyt., s. 74; Podobny postulat został postawiony przez Kościół katolicki: *Sprawozdanie końcowe...*, dz. cyt., nr 88.

czonych. Może zachodzić bowiem sytuacja, w której właśnie te osoby, po uzyskaniu rozwodu uznanego przez swój Kościół czy wspólnotę, będą usiłowały związać się węzłem małżeńskim z katolikiem. Ogólnie rzecz biorąc osoba taka nie może być dopuszczona przez Kościół katolicki do zawarcia małżeństwa z katolikiem, bowiem stoi to przeciwko jedności i nierozzerwalności związku małżeńskiego zawartego poprzednio przez tę osobę⁴².

Następną instytucją jest kanoniczna forma zawarcia małżeństwa. W przypadku zawierania związku katolika z akatolikiem obrządku wschodniego, postawiony został wymóg m.in. udziału świętego szafarza. Niespełnienie tego prawnego obowiązku skutkuje nieważnością związku małżeńskiego (kan. 1127 § 1 KPK). Natomiast w sytuacji wiązania się węzłem małżeńskim przez katolika z pozostałymi akatolikami, żąda się, również do ważności, przynajmniej publicznej formy zawarcia związku. Naturalnie ma to miejsce po uzyskaniu dyspensy (kan. 1127 § 2 KPK)⁴³. Będąc przy publicznej formie podkreśla się, że owa publiczna forma, w ramach której osoby zawierają ze sobą małżeństwo, powinna właśnie temu faktowi odpowiadać i ten fakt wyrażać⁴⁴. Z kolei, gdy chodzi o dyspensę to trzeba wiedzieć, że nie stanowi ona zwolnienia katolika z obowiązków z dziedziny wiary⁴⁵, o których potraktowane zostało wyżej. Jak można dostrzec, środki te służą ważnemu zawarciu małżeństwa, a więc służą zawarciu małżeństwa monogamicznego oraz dożgonnego. W prak-

⁴² Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II.2a; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 88; E. Sztafrowski, *Podręcznik prawa*, 4, dz. cyt., s. 44, 47–49.

⁴³ Por. *Dekret o Kościołach Wschodnich katolickich „Orientalium Ecclesiarum”*, 21 XI 1964, nr 18, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1967; Kongregacja dla Kościoła Wschodniego, *Crescens matrimoniorum*, dz. cyt., nr 726; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 90; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad...*, dz. cyt., nr. 153, 156.

⁴⁴ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr III d; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 92.

⁴⁵ Por. *Sprawozdanie końcowe...*, dz. cyt., nr 85.

tyce zaś sprzyja to znacznie eliminacji szczególnie związków bigamicznych⁴⁶.

Kolejnym środkiem jest zapis sakramentu małżeństwa w księdze ochrzczonych (kan. 535 § 2, kan. 1122, kan. 1123 KPK) i w księdze zawartych małżeństw (kan. 1121 § 1 i 3, kan. 1123 KPK). Stąd zaleca się wzajemne powiadomienie kompetentnych władz o tym fakcie, gdy dochodzi do zawarcia małżeństwa w jednym z Kościołów czy wspólnot kościelnych⁴⁷. Dzięki tym zapisom istotne przymioty zostają objęte ochroną, co sprzyja ich lepszemu zachowaniu.

Na uwagę zasługują ponadto kanony z zakresu sanacji małżeństwa. Mogą one znaleźć zastosowanie w przypadku zawarcia związku wbrew przeszkodzie różnej wiary. Wtedy bowiem, chcąc konwalidować nieważny związek, trzeba zadośćuczynić pewnym obowiązkom, jak np. uzyskanie dyspensy od przeszkody (kan. 1156 § 1, kan. 1161 § 1, kan. 1163 § 1 KPK). To z kolei jest związane z powinnością zachowania przepisów odnośnie do małżeństw mieszanych, czyli jest to związane z koniecznością wypełnienia stawianych tam warunków (kan. 1165 § 2 KPK).

Zakończenie

Jak zostało to ukazane, prawodawca zobowiązuje do zachowania istotnych przymiotów małżeństwa przy pomocy różnych środków. Niektóre wśród nich (np. kanoniczne badanie przedślubne, forma kanoniczna zawarcia małżeństwa, zapis zawartego związku w księdze ochrzczonych i w księdze małżeństw, instytucja uważnienia) są wspólne dla wszystkich rodzajów związków zawieranych

⁴⁶ Tamże, nr 83.

⁴⁷ Por. Kongregacja dla Kościoła Wschodniego, Dekret *Crescens matrimoniorum...*, dz. cyt., s. 166; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 93; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV.8; I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm...*, dz. cyt., n. 5.1.14; Ponadto, co jest godne zauważenia, to powiadomienie przez duchownego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego nupturienta innego Kościoła o dyspensie, gdy ten ostatni zamierza ślubować właśnie w Kościele Ewangelicko-Augsburskim, [w:] *Pragmatyka służbowa...*, dz. cyt., § 137.

w Kościele katolickim. Natomiast inne cechują się wyłączością do małżeństw mieszanych, pojmowanych w szerokim zakresie (instytucja przeszkody różnej wiary, zakaz zawierania małżeństw mieszanych czy związków z tzw. osobami niegodnymi, warunki stawiane do godziwości lub ważności zawarcia tego rodzaju związków). Jednak wyraźnie trzeba stwierdzić, że obowiązek zachowania i ochrona istotnych przymiotów nie służy wyłącznie im samym, ale przede wszystkim służy dobru małżeństwa i założonej przez niego rodziny. W tym właśnie aspekcie należy widzieć te środki, przez które jedność i nierozzerwalność są wymagane i chronione, a wraz z nimi dobra o których mowa wyżej⁴⁸. Jak wielkiej wagi jest to stwierdzenie świadczy to, że kilkakrotnie w dokumentach prawnych przypomina się zasadę, w myśl której dobru małżeństwa i rodziny (a przez to zachowaniu wyłączności i dożgonności) sprzyja ta sama wiara⁴⁹. Praktykowanie jej pomaga bowiem w wypełnieniu obowiązku zachowania jedności i nierozzerwalności w małżeństwie.

⁴⁸ Por. W. Góralski, *Wokół małżeństwa kanonicznego*, Lublin 1993, s. 25–26.

⁴⁹ Por. Leon XIII, *Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim...*, dz. cyt., s. 30; Pius XI, *Casti connubi...*, dz. cyt., nr II.4; Paweł VI, *Matrimonia mixta...*, dz. cyt., s. 258; nr 1; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania...*, dz. cyt., nr II.1; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dz. cyt., nr 73, 80; Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa...*, dz. cyt., nr IV.1, IV.3; KKK nr 1634; I Synod diecezji Katowickiej, *Ekumenizm...*, dz. cyt., nr 2.10.

Der Pflicht der Erhaltung der wesentlichen Eigenheiten in Eheschließungen mit Unkatholiken Zusammenfassung

In diesem Artikel wird es vor allem über das Hindernis des verschiedenen Glaubens, die gemischte Ehe und die Ehe mit sogenannten unehrenwerten Personen gesagt. In dieser Aussicht wird es die Erhaltung und der Schutz der Monogamie und der Unverbrüchlichkeit gezeigt. Indem es über das Hindernis des verschiedenen Glaubens und die gemischte Ehe gesagt, wird es auch über die kanonische Forschung vor Eheschließung, die kanonische Form der Eheschließung, die Eintragung der Eheschließung und die Heilung gesagt, weil diese Einrichtungen mit dem Hauptproblem zusammengebunden sind. Der Nachdruck wird auf die Bedingungen zu diesen Ehen gestellt. Sehr kurz wird es auch über das Hindernis des verschiedenen Glaubens, die gemischte Ehe und die Ehe mit sogenannten unehrenwerten Personen nach dem CIC gesagt. Es ist sehr wichtig, daß indem es im Recht wesentliche Eigenheiten schützt, schützt es auch die Ehe und die Familie.